

Ана С. Вуковић¹
Институт друштвених наука
Београд (Србија)

305:316.75
305-055.42:141.72
Оригинални научни рад
Примљен 15/06/2021
Измењен 02/09/2021
Прихваћен 02/09/2021
doi: [10.5937/socpreg55-32763](https://doi.org/10.5937/socpreg55-32763)

CIRCULUS VITIOSUS ДИХОТОМИЈЕ ПОЛ / РОД: ФЕМИНИСТИЧКА ПОЛЕМИКА СА ТРАНС АКТИВИЗМОМ²

Сажетак: Рад се бави анализом аргументације феминисткиња о дихотомији пол/род у склопу односа према транс активизму. У првом делу рада даћемо уобичајена одређења пола и рода у феминистичкој литератури и становишта феминисткиња о транс активизму. Објаснићемо с којим ставовима транс активиста се феминисткиње не слажу и на који начин се језик користи у идеолошке сврхе. Циљ рада је да се уоче основне дилеме повезане с ниподаштавањем биолошког пола, то јест са мишљењем транс активиста да су мушкарци – транс жене, такође жене. Аутор објашњава због чега феминисткиње сматрају да је овакав приступ дихотомији пол/род угрожавање женских права у друштву.

Кључне речи: пол, род, феминизам, идеолошка борба, политички покрет, друштвени расцепи

Увод

Други талас феминизма, крајем шездесетих и седамдесетих година 20. века, био је усмерен на критику патријархата кроз објашњење и тумачење различитих културно дефинисаних и наметнутих улога жена и мушкараца (родних улога наметнутих према полу, али не и потпуног одрицања од важности биолошког пола). Идеја феминизма била је развој женског идентитета који неће бити ограничен искључиво биолошким полом, а развој је подразумевао развој личног идентитета и развој колективног идентитета жена. Лични идентитет жене формира се у детињству и у традиционалним, и не само тим, друштвима усмерава жену на традиционалне улоге, док на формирање колективног женског идентитета утичу класно-слојна припадност жене и сазнање о друштвено-економском положају свих жена у датом друштву. Тако

¹ avukovic@idn.org.rs

² Рад је написан у оквиру Програма истраживања Института друштвених наука за 2021. годину, који подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

се женски политички идентитет везивао за феминистички покрет чији је основни циљ борба за права жена (Vuković, 2013, стр. 251–252). Развијен политички идентитет жена указује на формиран и искристалисан заједнички интерес жена као друштвене групе (Vuković, 2013, стр. 264).

Након ширења идеја другог таласа (седамдесетих година прошлог века) на земље других култура и хабитуса, ти сусрети са новим обрасцима женскости и мушкости довели су до противљења униформности у традиционалним друштвеним срединама. Један од аспеката проблема дефинисања положаја и улоге жена у различитим културама описује и Шери Ортнер (Sherry Ortner), наводећи

„специфичне идеологије, симболизације и друштвено-структуралне аранжмане у погледу жена који се веома разликују од културе до културе. На овој разини проблем се састоји у томе што сваки одређени културни комплекс треба објаснити чиниоцима специфичним за ту групу – то је стандардна разина антрополошке анализе” (Ortner, 1983, стр. 154).

Утврђено је да не постоји могућност да се различити стилови живота, културни обрасци или активистички потенцијали феминизма примене на исти начин у различитим културним амбијентима. Овај процес обележен је променом у схватању родних улога међу мушкарцима и женама.

У том контексту феминисткиње су сматрале да су полне улоге (касније назване родне), које су одређене искључиво на основу биолошког пола, пут којим се мушки доминантни дискурс намеће женама (и мушкарцима). У том смислу

„родне улоге се конкретизују кроз садржаје делања и начине понашања женског и мушког становништва, који су последица друштвених правила и норми. А употреба појма „род” уместо појма „пол” јесте у функцији наглашености друштвеног карактера улога и модела понашања особа које припадају женском или мушком полу” (Šobot, 2014, стр. 17).

Кроз историју, жене су биле објекти, симболи размене у циљу повећања симболичког капитала који је у рукама мушкараца –

„принцип инфериорности и искључења жене, који митолошко-обредни систем потврђује и проширује да од њега прави принцип поделе свих светова, није ништа друго до фундаментална дисиметрија између субјекта и објекта, дјелатника и средства, која се успоставља између мушкараца и жене на терену симболичких размена, однос производње и репродукције, чији је централни диспозитив брачно тржиште, а које су темељ сваког друштвеног поретка” (Bourdieu, 2001, стр. 61).

„Хегемони модел мушкости почивао је на неједнакоправности полова и њиховој укотвљености у норми друштва” (Schmale, 2011, стр. 275), а напори жена да буду заступљене у јавној сфери, која је била доминантно мушка област, довели су до различитих промена у друштвеним подсистемима и омогућили женама да се (про)нађу на различитим позицијама у јавној сфери.

За формирање идентитета или утврђивање оног већ изграђеног важан је континуитет с претходним искуством. Тако и женски (политички) идентитет може да

опстане ако се историјски обезбеди континуитет са искуством и резултатима које су жене постигле (Vuković, 2013, str. 267). Тиме се ствара приступ „историја жена” који подразумева да су жене субјекти, активне учеснице и тумачи историјских збивања, који се разликује од приступа „жене у историји” у коме су жене представљене само као бројке, маргиналан ток историјских дешавања, додаток на нешто што је главно у историјским процесима (Milić, 1998, str. 558). Феминистички покрет другог таласа успео је да наметне паролу „лично је политичко”, чиме је женама омогућена већа видљивост у јавној сфери. Поред борбе за већа права жена, покрет се залагао и за права хомосексуалних особа и других маргинализованих друштвених група.

У оквиру уобичајене дефиниције пола и рода, пол (као природа) је насупрот роду (као друштвено-културној детерминацији), а развијање појма род и родност подразумева два различита нивоа значења: дескриптивни ниво разлике – када се појам род тиче социјалних односа проистеклих из опаженог разликовања пола, и појам рода као начин означавања социјалне неједнакости међу половима који објашњава однос између пола на основу категорије друштвене моћи (Milić, 2001, str. 133). Жене су пол, јер због своје биолошке различитости чине одвојену групу у односу на мушкарце који су други биолошки пол, а род је културолошка дефиниција понашања које је прилагођено према полу у датом друштву у одређеном периоду (Lerner, 1986, str. 238).

На овом месту неопходно је да учинимо краћу анализу на који начин се ови ставови користе у данашњој реалности. Ако посматрамо претходно написано у складу са ставовима транс активиста, то би значило да транс жена подразумева да је у оквиру ње биолошки пол – мушкарац, хормонски и анатомски (природа), успео да победи претходну културу (мушкарац) кроз спољашње представљање као жена (која је некада била означена као природа), али у овом случају је род (тј. култура) биолошког мушкарца који себе сматра женом. Наиме, то значи да је дошло до замене дугогодишње тезе феминисткиња да је један од узрока подређености жена у друштву то што се жене повезују са природом, због чега су осуђене на непромењиву субмисивну позицију у полној подели рада (међу половима: мушкарац и жена). У случају транс представника који су рођени као мушкарци, природа је биолошки мушки пол а култура (начин понашања, опхођења, представљања, означавања итд.) је изражена кроз обележја женског пола и идентитета. Укратко, у том случају, у нпр. транс жени мушкарац је природа (биологија), а жена је култура. На овај начин транс активисти доводе у питање темеље објашњења феминистичке идеологије и покрета у миленијумској потчињености жена управо због пола по рођењу. Такође, транс идеологија кроз редефинисање концепта пола и рода, по мишљењу феминисткиња, преузима улогу жене (жртве) у патријархалном друштвеном систему.

Успостављање непромењиве друштвене неједнакости између пола учвршћује људска различитост биолошког порекла (Parić, 1989, str. 78). Када су феминисткиње другог таласа указале да су женама наметнуте родне улоге, сматрале су да се то односи управо на културу (мушки дискурс моћи означавања) (Parić, 1997). Овде је, међутим, ствар прекренута. Један од разлога због чега оваква промена становишта може бити проблематична је што је њом целокупна идеологија феминизма угрожена. Наиме, већина феминисткиња другог таласа (без обзира на оријентације) није сматрала да

жене треба да се одрекну свог биолошког пола, већ да укажу да је категорија рода постављена на основу позиције друштвене моћи мушкараца у историјском периоду и културном контексту.

Када је у питању род као однос социјалне неједнакости међу половима на основу категорије друштвене моћи, транс жена (мушкарац који се представља као жена) доводи у питање категорију род (као социјално-културно конструисану) и деконструише појам моћи (биолошки мушкарац на позицији друштвене моћи). Сада као транс жена преображава ту моћ кроз симболичко представљање, преузимајући инфериорно-субмисивну позицију жене, али и даље поседује биолошку надмоћ мушкараца.

Феминистичка полемика о транс активизму

Феминисткиње, као што ћемо објаснити у наредном делу рада, указују на то да транс особе прихватањем и наглашавањем стереотипа мушкости и женскости издају неколико феминистичких принципа за бољи положај жене у друштву. Кроз прихватање да се биолошки мушкарац представља као жена (одевање, манири и сл.) и користи женски простор у јавности, демистификује се окосница једне од најбоље интерпретираних дефиниција које су стожер феминистичког покрета за већа права жена, а то је да жене нису одређене само својим биолошким полом (по рођењу), већ да су им социјализацијом и интериоризацијом преовлађујућих патријархалних норми додељене родне улоге и стил живота, преференције атрибута женскости у одређеној историјској епохи и др.

Аргументација феминисткиња о контроверзним и друштвено погубним елементима транс идеологије настала је у другом таласу феминизма, а за окосницу феминистичких становишта о томе користе се ставови које је у теоријско-практичном смислу објаснила Џенис Г. Рејмонд (*Janice G. Raymond*). На различитим примерима, Рејмондова анализира на који начин транс идеологија оповргава и одузима женама које су рођене као жене не само право на биолошки пол, већ и целокупно вишемиленијумско физиолошко и психолошко искуство жене, оснажујући још једном превасходно мушки конструисан систем моћи. Ауторка описује на који начин се путем „медицинског модела” примењеног на транс особе обавља биолошки, али и социјални инжењеринг који ће имати озбиљне последице у друштву.

Первертирање женскости кроз мушкараца (транс жена – особа рођена као мушкарац која транзитира у жену), према мишљењу феминисткиња, учињено је да би се женама онемогућило да користе права која су постигле *као жене*, и то поново од стране биолошког мушкараца (који сматра да је жена). Објаснила је како се тело (и биолошке одреднице мушко и женско, као и културне одреднице *мушкост* и *женскост*) користе код транс жена да би се појачали стереотипи о женскости. У раду је објаснила да је најчешће случај да мушкарац трансцендира у транс жену, али претежно кроз оснаживање мушких стереотипа о *правој* жени – велике груди, наглашене усне, надограђена коса, јака шминка и слично. На тај начин, по њеном мишљењу, транс особе и активисти само оснажују полне стереотипе (*sex role stereotyping*) у друштву.

Једна од тврдњи Рејмондове је да операција промене пола не може променити хромозомски пол (*chromosomal sex*), где мушкарци имају пар XY а жене пар XX

хромозом, те, с обзиром на то, транссексуалац уопште не мења пол. То, сматра ауторка, не значи да је пол непроменљив, већ да мушкарци не могу постати жене путем хормона и хирургије. У свом одговору једној од критичарки Ани Вудхаус (Annie Woodhouse), Рејмондова је навела да је транссексуалац (мушкарац који хоће да је жена) у ствари „фантастична жена” која је инкарнација мушке фантазије о томе како се осећа особа која је жена, а заточена је у мушком телу. Али, те фантазије су засноване на мушкој имагинацији и нису базиране у женској стварности. Хируршки направљена жена не поседује женску стварност, јер ти мушкарци нису морали да живе у женском телу са целокупном женском историјом која то подразумева. Наиме,

„женска биологија обликује женску историју – историју коју мушкарци немају због свог пола – укључујући историју менструације, историју трудноће или способност трудноће, историју порођаја и побачаја, историју одређених телесних циклуса и животних промена, те историју женске подређености у мушком доминантном друштву. [...] Као и код боје коже, женска биологија не даје суштинску женственост, већ даје историјску стварност о томе шта значи бити рођен са XX хромозомима” (Raymond, 1994: xx).

Радикална феминисткиња Магдален Бернс (Magdalen Berns 1983–2019) била је веома ангажована у изношењу контрааргумента транс активистима. Она у многобројним видео клиповима децидно објашњава због чега транс жене нису жене и због чега су женска права угрожена. Један од видео-клипова – *Разоџкривање митџова о „џранс ексклузивном радикалном феминизму”* (“ТЕРФ”)³ коментар је инсистирања на угрожености и насиљу према транс активистима као разлогу зашто биолошким мушкарцима који су сада транс жене треба допустити коришћење женских тоалета и свлачионица. У овом видео-клипу Бернсова се пита од стране кога су убијене транс особе (мушкарци), а као одговор наводи да су транс особе првенствено убили други мушкарци, те да ту чињеницу транс активисти не желе да кажу. Она сматра да се један тип насиља не сме лечити стварањем могућности за други тип насиља – тако што ће биолошки мушкарци, који су се обукли као жене, користити тоалет за биолошке жене, девојке и девојчице. Међу транс активистима била је посебно омражена због изјаве: „There is no such thing as lesbian with a penis” („Не постоји лезбијка са пенисом”), као и због изјава да женски тоалети нису простор у коме биолошки мушкарци могу да се крећу. Њено деловање, изјаве и видео-клипови изазивали су бројне агресивне коментаре и нападе транс активиста на интернету.

Феминисткиња другог таласа феминизма Џермејн Грир (Germaine Greer) у чувеној књизи *Женски евнух* (*The Female Eunuch*, 1970), веома активна и данас, написала је:

„Ако жене еманципацију схвате као усвајање мушке улоге, тада смо заиста изгубљене. Ако жене не могу пружити никакву противтежу слепоћи мушког покрета, агресивно друштво ће све брже ескалирати до својих лудачких крајности. Ко ће заштитити презрене животињске способности саосећања, емпатије, невиности и сензуалности?” (Greer, 1970).

³ Debunking Myths about “Trans-Exclusionary Radical Feminism” (“TERF”), October 10, 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=UafsVsUYTjI>

Због њених изјава и наступа, међу којима и да транс жене нису жене, те да не постоје цис жене, транс активисти су јој претили да ће бити *non-platform*. Значење термина је да треба свакоме, за чија уверења се сматра да су опасна и неприхватљива, онемогућити прилику да са својим идејама и уверењима упозна ширу јавност. Термин је новијег порекла, али, у ствари, представља модерни израз за стари појам – цензура. На овај начин се, кроз идеологију људских права, онемогућава свако другачије и непожељно мишљење, унапред одбија дијалог и сучељавање са представницима различитих становишта. Грирова сматра да, у наводној борби против стереотипа, трансособе управо иду од једног стереотипа ка другом⁴.

Наравно, осим биолошких разлика (хромозомских, хормонских) и физиолошких (менструација, трудноћа, порођај, менопауза), између мушкараца и жена постоје разлике у понашајним обрасцима које нису увек тврдо омеђене – јер се представљање пожељног и дозвољеног друштвеног карактера једног пола (нпр. жене) може трансформисати у преузимање начина комуникације супротног пола (нпр. мушкараца), кроз атрибуте женскости и мушкости. Континуум људских судбина, одређен кроз одрастање, сазревање, развијање и ступање у емотивне и сексуалне везе, говори у прилог томе да се „друго” ја кроз партнерство одабере и на основу проналажења (или бар илузије проналаска) пожељних личних особина пројектованих у карактеру особе са којом се ступа у емотивни однос.

Језик као средство стигматизације „нормалности” и легитимације транс активизма

Стигматизација је средство кажњавања појединаца који крше или угрожавају нека друштвена правила и понекад се, између осталог, користи да би се регулисао живот у заједници.⁵ То је један од облика којим се кажњавају појединци који крше нека важна друштвена правила. Језик као форма означавања може послужити као имплицитни облик поччињавања и манифестација симболичке моћи (Vuković, 2012).

Међутим, када је у питању коришћење језика у коме се уводи „нова нормалност” кроз нпр. одбијање да се трудна жена назове трудном особом, на делу је покушај стигматизације не због кршења друштвених правила, већ због легитимног изношења политичког мишљења. У том случају стигматизација је кршење основног друштвеног правила – слободе изношења политичког мишљења и неслагања око употребе језика у идеолошке сврхе. То јасно показује одсуство толеранције као једне од основних претпоставки грађанског друштва.

И сам акроним ТЕРФ – Транс-искључиве радикалне феминисткиње (TERF – trans-exclusionary radical feminists) скован је од стране транс активиста како би се

⁴ Germaine Greer on Anti-feminists, Transgender and how Equality feminism is not enough, December 1, 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=r1WFOoOGKaU>.

⁵ Стигматизација се дефинише као ударање жига, жигосање, а у фигуративном смислу стигматизирати значи обедити, оклеветати (Vučklija, 1970, стр. 909). Такође је чин неправедног поступања према некоме или нечему тако што га јавно не одобрава: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/stigmatization>.

означиле феминисткиње које поlemiшу и износе контрааргументе супротне њиховим идеолошким ставовима. Овај термин није назив који су саме себи наденуле феминисткиње, као што је био случај за неке друге термине у ранијим фазама феминизма. На овај начин, нарочито употребом израза „транс-искључиве” (trans-exclusionary), транс активисти су хтели да подвуку наводну нетолерантност феминисткиња, без сучељавања ставова и аргументације с њима. Еклатантан пример нетолерантног понашања транс активиста према женама јесте и онемогућавање говора и минута ћутања за девојке жртве у Орланду⁶.

Речи су алатке значења које би требало пажљиво и обазриво уводити, „ваљан човек” мора непрестано бити на опрезу; он мора да пази на своје речи које се „као метак што излази из пушке, не враћају”; тим пре што сваки његов поступак и свака његова реч обавезују целу групу којој припада – „ако се животиње везују за ногу, људи се везују за језик” (Bourdieu, 1999, str. 23).

Феминисткиње које поlemiшу с аргументима и захтевима транс активиста сматрају да су термин TERF, као и други погрдни називи којима их ословљавају углавном транс активисти мушкарци, у ствари *мизоїничне љаје* (mysogynic slur). Још један карактеристичан случај терминолошке стигматизације је термин *цис*. Верујемо да већина жена из опште популације није ни упозната да оне (према мишљењу транс активиста) више нису *жене*, већ само један од подтипова жена – тзв. *цис жене*. Намера коришћења овог термина треба да укаже на то да постоје жене код којих се женски пол (у биолошком смислу) поклапа с њиховим друштвено прихваћеним родом, али да, поред „цис” жена, једнако постоје и други типови жена – рецимо, транс жене.

Увођење термина *цис* је проблематично, по мишљењу феминисткиња, јер се термин *цис* поставља у исту раван у односу на термин *џтранс*, стварајући нови појам жене која више није скуп свих атрибута и биолошких особина женског генотипа и фенотипа. Овим појмом, наиме, уводи се нови женски идентитет и легитимишу нови представници (тако схваћених) жена – мушкарци који се осећају као жене. Стварањем нове терминологије у означавању женског идентитета гради се илузија о *сјеќиру* женског идентитета, где жена уопште и не мора бити одређена биолошким полом и искуством.

Одбијање жена да користе наметнути термин *цис* проглашава се говором мржње и непоштовањем људских права. Листа нових термина за означавање жене може ићи унедоглед, због чега је овде на делу *идеолошка линївистїика*, у којој се кроз наизглед безазлено семантичко питање може да угрози знатан део тековина досадашњих борби за друштвену једнакост жена.

Расправе између феминисткиња и транс активиста

Различита становишта и сукоби мишљења између феминисткиња и транс активиста могу се наћи на интернету, а овде ћемо изнети карактеристичну аргументацију. Прва дебата између феминисткиње Меган Марфи (Meghan Murphy) и транс

⁶ TransActivists Shut Down Speech, Disrupt Moment of Silence for LG Orlando Victims, 17 Jun 2016, <https://web.codedfilm.com.ng/download/transactivists-shut-down-speech-disrupt-moment-of-silence-for-lg-orlando-victims/LS0zV2M2LUhpa0Z6NA>.

активисте – транс жене Џули Реј Голдстајн (Julie Rei Goldstein) одржана је 2019. године на Универзитету Монт Ројал у Калгарију. У дебати *Да ли транс активизам негативно утиче на женска права?*, транс активиста Голдстајн, између осталог, износи став да транс права и женска права нису у опозицији већ се директно допуњују. Залагање против транс права уништило би оно што су феминисткиње током деценија избориле – право на аутономију тела и слободу од дискриминације засноване на биолошком есенцијализму, што су темељи феминизма, а такође и принципи на којима је укоренен транс активизам. Супротно родно активистичкој критици по којој су транс права заснована на осећањима, мизогино насиље темељи се на перцепцији друштва, а не на репродуктивној способности. Иако не пориче да је корен патријархата заснован на биологији, сматра да начин на који нас доживљавају у друштву не зависи од биолошког пола и да поседовање репродуктивних органа не чини некога ко се доживљава као жена сигурнијим од насиља на улици, дискриминације и незапослености.

Феминисткиња Марфи је у свом излагању навела да је немогуће имати дебату са заступницима *родне идеологије*, транс активистима, који избегавају да одреде и дефинишу термине јасно и кохерентно, што онемогућава комуникацију. Она каже да се пол (sex) односи на биологију, те дефинише мушкарца и жену онако како су у целокупној историји били одређени жена и мушкарац. Под родом подразумева стереотипе и друштвене улоге које су наметнуте женама и мушкарцима на основу пола, и на то реферира када говори о мушкости и женскости, као и на идеју друштва о томе шта би жене и мушкарци требало да буду, које друштвене норме треба да поштују, које послове треба да обављају, шта треба да воле, како треба да се облаче итд.⁷

У организацији Фронта за ослобођење жена (*Women's Liberation Front*) 2020. године, под опсадом и нападима транс активиста и одбраном од стране полиције Сијетла, у Сијетлу (Вашингтон) одржана је конференција под називом: *Борба против нове мизогијније: феминистичка критика родног идентитета* (*Fighting the New Misogyny: A Feminist Critique of Gender Identity*). Учеснице ове конференције Меган Марфи (Meghan Murphy), Саба Малик (Saba Malik) и Кара Дански (Kara Dansky) критиковале су и објасниле због чега не постоји „родни идентитет” и који су аргументи за права жена према полу. Сумирано, ти аргументи су: идеја да смо рођени с истим „родним идентитетом” није тачна јер је разлика између мушкараца и жена материјална ствар, то јест чињеница која је заснована на реалности. Дакле, „родни идентитет” не постоји и нема основа за његово постојање. Дебата око пола је важна јер чини основу феминистичког покрета – да ли се и како може урадити феминистичка анализа (чији предмет и у чијем центру је жена) ако су жене притиснуте да морају да прихвате став да свако може бити жена. Учеснице конференције сматрају да инсистирање на томе да у свој рад и деловање укључе „транс” жене не дозвољава женама и девојчицама да саме одреде своје приоритете и границе у погледу своје политике, начина организовања и безбедности. Ако пол не постоји, брише се дугогодишња потлаченост жена у историји због припадности женском полу. Нови закони у којима се бришу жене (као биолошки пол – за пример наводе Акт о равноправности

⁷ Debate: Does trans activism negatively impact women's rights? March 22, 2019, <https://www.youtube.com/watch?v=-yawM1CRWxE>.

[Equality Act] који се разматра у америчком Конгресу, у коме се пол уклања као одредница), директан је удар на жене. Како тврде, федерални закон може или да штити жене и девојчице од миленијумске потчињености, или да штити самопрокламоване и недефинисане идентитете, али – немогуће је да штити и једне и друге. Наводе се и примери да жене које користе речи мушкарац, жена, мушко, женско, све чешће добијају отказе у фирмама, јер се такво изјашњавање сматра политички некоректним. С друге стране, појединци (пацијенти) не смеју да питају нпр. да ли је доктор код кога желе да иду (аутентично) жена или мушкарац, јер у том случају здравствена установа може бити тужена од стране запосленог (будући да је промена пола службена тајна). Учеснице конференције упозоравају на штетности које се наносе деци злоупотребом њиховог тела, када се и пре адолесценције подвргавају хируршким операцијама и хормонским третманима. Пријемчивост младих експериментисању с терминима и аватарима, као и потенцијално експериментисање с биолошким полом, у будућности доводи у питање могућност да се достигне зрелост и формирање самосталне личности.

Феминисткиње наводе да су погрдни називи које су им наденули транс активисти (ТЕРФ, женске кучке, вештице и слично) израз недопустиве агресије транс активиста. Захтеви да транс жене (биолошки мушкарци који се осећају као жене) имају приступ женским свлачионицама, тоалетима или учествују у женским спортовима представљају такође агресиван атак мушкараца који угрожава женски простор. Према мишљењу учесница ове дебате, сви ови чиниоци су *нова мизоїнија*, која се од старе разликује по томе што су се сада мушкарци преобукли у жене, како би себе прогласили за највише маргинализовану групу у друштву. Недопустиво је да се транс особе (превасходно мушкарци) само изјасне да су жене и да аутоматски добију папир којим ће бити верификован њихов нови идентитет. То није питање политике, левице, деснице, феминизма, већ питање свих нас, а посебно заштите угрожених права жена.

Закључак

Нови термини нису само начин да се означе нови феномени, или боље разликују они стари, већ су често и средство да се искључе или стигматизују непожељна мишљења, те легитимизује *нова идеологија*. Тако и стварање *нове теорије жена* суштински има функцију да унапред искључи сва она становишта феминисткиња која пол виде као биолошку датост, а род као социјални конструкт, и тиме омогући монополистичка позиција за становиште транс активиста којим се и пол (sex) и род (gender) одређују као социјални конструкти. То је посебно видљиво с увођењем термина *цис*, јер се његовим прихватањем негира то да жене одређује и њихов пол (физиолошко и историјско искуство жене), чиме се брише и историја неравноправног положаја жене у друштву.

На основу аргументације феминисткиња и транс активиста покушали смо да укажемо да свака релативизација пола, увођење нових појмова као одредница новог био-социјалног инжењеринга у одређивању нове етичности, води озбиљним социјалним контроверзама: ако је и пол „конструкт”, да ли то значи да сви можемо

да бирамо и пол и род, у сваком тренутку, током целог живота? Да ли би прво пол могли да нам одреде родитељи, да би онда дете, око 4–5. године живота, тај пол потврдило или променило, па да се затим у адолесценцији свако може предомислити, па поново у средњим или у позним годинама, чак и после брака и деце, опет да можемо да бирамо јесмо ли жене или мушкарци? Да ли је женско искуство само ствар власништва над женским полним секундарним карактеристикама или су искуство и постајање женом обликовани кроз специфични спој оног *биолошког* (физиолошког) и *друшћивеног* (културолошког) у сваком индивидуалном искуству?

Део феминисткиња заступа концепцију непомирљиву с концепцијом транс активиста, сматрајући да не постоји дилема – тзв. *circulus vitiosus* пола и рода: пол је биолошки одређен, а род је социјални конструкт, а свако поигравање с полом и родом може имати озбиљне друштвене последице. Ова полемика и даље траје, а њен исход може да има важне последице не само за социолошку теорију, већ и за будућност људског друштва.

Ana S. Vuković¹
Institute of Social Sciences
Belgrade (Serbia)

CIRCULUS VITIOSUS OF THE SEX / GENDER DICHOTOMY: FEMINIST POLEMICS WITH TRANS ACTIVISM

(Translation In Extenso)

Abstract: The paper deals with the analysis of feminists' arguments about the sex/ gender dichotomy within the relationship to trans activism. In the first part of the paper, we will give the usual definitions of sex and gender in feminist literature and the views of feminists on trans activism. Next, we will explain which trans activists' views feminists disagree with, and how language is used for ideological purposes. The aim of this paper is to identify the basic dilemmas and bioengineering associated with the underestimation of biological sex, that is, with the opinion of trans activists that men who are trans women are also women. The author will explain why feminists believe that this approach to the sex/ gender dichotomy is a threat to women's rights in the society.

Keywords: sex, gender, feminism, ideological struggle, political movement, social divisions

Introduction

The second wave of feminism at the end of the 1960s and in the 1970s was directed towards the criticism of patriarchy through explaining and interpreting different culturally defined and imposed roles of women and men (gender roles imposed on the bases of the sex, but not full renunciation of the importance of the biological sex).²The idea of feminism was the development of a female identity that will not be limited solely by the biological sex, whereas the development implied the development of the personal identity and the development of the collective female identity. The woman's personal identity is formed in childhood and in traditional societies, but not only those, it directs the woman towards

¹ avukovic@idn.org.rs

² The paper was written within the Research Program of the Institute of Social Sciences for 2021, supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development of The Republic of Serbia.

traditional roles, while the formation of the collective female identity is influenced by the woman's class-stratum affiliation and the knowledge of the social and economic position of all women in a given society. Therefore, the female political identity was associated with the feminist movement, the main objective of which was the struggle for women's rights (Vuković, 2013, pp. 251–252). The developed political identity of women points to the formed and clear-cut common interest of women as a social group (Vuković, 2013, p. 264).

After the dissemination of the second-wave ideas (in the 1970) into the countries with different cultures and habitus, those encounters with new patterns of femininity and masculinity led to the opposition to the uniformity in traditional social environments. One of the aspects of the problem of defining the women's position and role in different cultures is also described by Sherry Ortner, who lists

“specific ideologies, symbolizations, and social-structural arrangements pertaining to women that vary widely from culture to culture. The problem at this level is to account for any particular cultural complex in terms of factors specific to that group—the standard level of anthropological analysis” (Ortner, 1983, p. 154).

It was established that there was no possibility to apply different lifestyles, cultural patterns or activist potentials of feminism in the same manner in different cultural ambiances. This process is characterized by the change in the understanding of gender roles among men and women.

In that context, feminist believed that sex roles (subsequently named gender roles), which were determined solely on the basis of the biological sex, were a way of imposing the dominant male discourse on women (and men). In that respect,

“gender roles are concretized through the contents of acting and ways of behaviour of male and female population, which are the consequence of social rules and norms. The use of the concept of “gender” instead of “sex” is in the function of pronouncing the social character of the roles and models of behaviour of the persons who do not belong to either female or male sex” (Šobot, 2014, p. 17).

Throughout history, women have been objects, the symbols of exchange for the purpose of increasing the symbolic capital held by men –

“the principle of the inferiority and exclusion of women, which the mythico-ritual system ratifies and amplifies. To making it the principle of the whole universe, is nothing other than the fundamental dissymmetry, that of subject and object, agent and instrument, which set up between men and women in the domain of symbolic exchanges, the relation of production and reproduction of symbolic capital, the central device of which is the matrimonial market, and which are the foundation of the whole social order” (Bourdieu, 2001, p. 61).

“A hegemonic model of masculinity was founded on the inequality of the sexes and their anchorage in the society norms” (Schmale, 2011, p. 275), whereas women's efforts to be present in the public sphere, formerly a predominantly male sphere, led to various changes in social sub-systems and enabled women to find themselves in different positions in the public sphere.

Continuity with the previous experience is important for the formation of the identity or the establishment of the already built one. Therefore, the female (political) identity can survive if continuity is ensured historically, with the experience and results achieved by women (Vuković, 2013, p. 267). In that way, an approach of “history of women” is created, implying that women are subjects, active participants and interpreters of historical events, in contrast to the approach of “women in history”, in which women are represented only as numbers, as a marginal course of historical events, as an addition to something that is essential in historical processes (Milić, 1998, p. 558). The feminist movement of the second wave succeeded in imposing the motto “private is political”, thus ensuring higher visibility to women in the public sphere. Apart from the struggle for greater rights of women, the movement also advocated the rights of homosexuals and other marginalized social groups.

Within the common definition of the sex and the gender, the sex (as a nature) is opposite to the gender (as a social and cultural determinant), while the development of the concept of “gender” involves two different levels of the meaning: a descriptive level of difference – when the concept “gender” refers to social relations deriving from the perceived distinction of the sexes, and the concept of “gender” as a manner of denoting social inequality between the sexes that explains the relationship between the sexes by the category of social power (Milić, 2001, p. 133). Women are a sex because, due to their biological distinction, they constitute a separate group from men, who are another biological sex, while the gender is a cultural definition of the behaviour that is adjusted to the sex in a given society during a certain period (Lerner, 1986, p. 238).

Here it is necessary to perform a brief analysis of the way in which these attitudes are used in today’s reality. Looking at the above-written in line with the attitudes of trans activists, it would mean that a trans woman implies that, within her, the biological sex – a man, has managed hormonally and anatomically (nature) to win the previous culture (man), through external presentation as a woman (previously labelled as nature), but in this case, the gender (i.e. culture) is of a biological man who considers himself a woman. Namely, it means that there has been a substitution of the years-long feminist thesis that one of the causes of women’s subordination in the society is the fact that women are associated with the nature and thus they are condemned to the unchangeable submissive position in the sex division of work (between the sexes: man and woman). In the case of trans representatives who were born as men, nature is the biological male sex, and culture (the way of behaviour, acting, presentation, denoting etc.) is expressed through the features of the female sex and identity. In short, in that case, for example, in a trans woman, a man is nature (biology), and a woman is culture. In this manner, trans activists question the foundations of the explanation of the feminist ideology and movement in the millennium-long subordination of women due to their sex by birth. Moreover, according to feminists, through the redefinition of the concepts of sex and gender, trans ideology assumes the role of the woman (victim) in the patriarchal social system.

The establishment of unchangeable social inequality between the sexes is strengthened by human diversity of biological origin (Papić, 1989, p. 78). When the second-wave feminists pointed out that gender roles had been imposed on women, they believed that it referred to the very culture (male discourse of the power of denotation) (Papić, 1997). However, the matter is reversed here. One of the reasons why such change of the perspective may be

problematic is that it threatens the overall ideology of feminism. In fact, most second-wave feminists (regardless of their orientation) did not think that women should renounce their biological sex, but they wanted to indicate that the gender category was established on the basis of the position of social power of men in a historical period and a cultural context.

Speaking of gender as a relationship of social inequality between the sexes on the basis of the category of social power, a trans woman (a man presenting himself as a woman) brings to question the category of gender (as socially and culturally constructed) and deconstructs the concept of power (a biological man in the position of social power). Now, as a trans woman, he transforms that power through symbolic representation, assuming the woman's inferior and submissive position, but he still possesses the man's biological superiority.

Feminist debate about trans activism

Feminists, as we will explain in the following part of the paper, indicate that by accepting and emphasizing the stereotypes of masculinity and femininity, trans persons issue several feminist principles for a better position of the woman in the society. By accepting the biological man who presents himself like a woman (clothes, manners etc.) and uses female space in public, the backbone is demystified of one of the best interpreted definitions which are the foundation of the feminist movement for women's greater rights – that women are not determined only by their biological sex (by birth), but that through socialization and interiorization of the prevailing patriarchal norms they are assigned gender roles and lifestyles, preferences of feminine attributes in a certain historical epoch etc.

Feminists' arguments about controversial and socially destructive elements of trans ideology arose in the second wave of feminism, while the framework of feminist views about consists of the attitudes that have been explained theoretically and practically by Janice G. Raymond. Using different examples, Raymond analyses the manner in which trans ideology denies and deprives women who were born as women of not only their right to the biological sex, but also the entire millennium-long physiological and psychological experience of women, thus empowering once again the predominantly male-constructed system of power. This author describes the manner in which, through the "medical model" applied to trans persons, biological, as well as social engineering is performed with serious consequences in the future society.

Perverting femininity through a man (a trans woman – a person born as a man that transitions into a woman), according to the opinion of feminists, has been done in order to prevent women from exercising the rights they achieved *as women*, once again by a biological man (who considers himself a woman). Raymond explains how the body (and biological determinants *male* and *female*) as well as cultural determinants *masculinity* and *femininity* are used with trans women in order to strengthen the stereotypes about femininity. In her work, she explains that the most frequent case is when a man transcends into a trans woman, but mostly through empowering male stereotypes about a *real* woman – with big breasts, pouting lips, hair extensions, strong make-up and so on. That is how, in her opinion, trans persons and activists only empower sex role stereotyping in the society.

One of Raymond's claims is that a sex-change operation cannot change the chromosomal sex, where men have the XY pair, and women – XX pair chromosome, so, taking

that into account, a transsexual does not change sex at all. According to this author, this does not mean that sex is unchangeable, but that men cannot become women through hormones and surgery. Replying to one of her critics, Annie Woodhouse, Raymond states that a transsexual (a man who wants to be a woman) is, in fact, a “fantastic woman” who is the incarnation of male fantasy about how a person who is a woman feels, being trapped in the male body. However, those fantasies are based on male imagination and not on female reality. A surgically made woman does not possess female reality because those men did not have to live in the female body with the overall female history it implies. Namely,

“female biology shapes female history – the history that men do not have because of their sex – including the history of the menstrual cycle, the history of pregnancy or the ability of conception, the history of childbirth and miscarriage, the history of certain body cycles and life changes, as well as the history of women’s subordination to the men-dominated society. [...] Just like the skin colour, female biology does not give essential femininity, but historical reality about what it means to be born with XX chromosomes” (Raymond, 1994: xx).

Radical feminist Magdalen Berns (1983–2019) was actively engaged in presenting counterarguments to trans activists. In numerous video-clips she decisively explains why trans women are not women and why women’s rights are endangered. One of the video-clips – *Debunking Myths about “Trans-Exclusionary Radical Feminism” (TERF)*³ is a comment about the insistence of endangerment and violence towards trans activists as the reason why biological men who have become trans women should be allowed to use women’s toilets and changing rooms. In this video-clip Berns wonders who trans persons (men) were killed by, and answers that trans persons were primarily killed by other men, and that fact is concealed by trans activists. She thinks that one type of violence must not be combated by creating an opportunity for another type of violence – in such a way that biological men who are dressed like women will use the toilet designed for biological women, older and younger girls. She was particularly hated by trans activists because of the statement: “There is no such thing as lesbian with a penis”, as well as because of the statement that women’s toilets are not the space in which biological men can move. Her activities, statements and video-clips provoked numerous aggressive comments and attacks by trans activists on the internet.

Feminist of the second-wave feminism, Germaine Greer, who is very active today too, wrote in her famous book *The Female Eunuch* (1970):

“If women understand by emancipation the adoption of the masculine role then we are lost indeed. If women can supply no counterbalance to the blindness of male drive, the aggressive society will run to its lunatic extremes at ever-escalating speed. Who will safeguard the despised animal faculties of compassion, empathy, innocence and sensuality?” (Greer, 1970).

Because of her statements and public appearances, some of which is that trans women are not women, and that there are no *cis-gender* women, trans activists threatened that she

³ Debunking Myths about “Trans-Exclusionary Radical Feminism” (“TERF”), October 10, 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=UafsVsUYTjI>

would be *non-platform*. The meaning of the term is that everyone whose beliefs are considered dangerous and unacceptable should be deprived of the opportunity to make their ideas and beliefs widely public. The term is of recent origin, but it actually represents a modern expression for an old concept – censorship. In this manner, through the ideology of human rights, any different or undesirable opinion is prevented, while dialogue and confrontation with the proponents of different points of view are refused in advance. Greer finds that in the alleged struggle against stereotypes trans persons actually go from one stereotype to another⁴.

Of course, apart from biological differences (chromosomal, hormonal) and physiological (menstrual cycle, pregnancy, childbirth), there are also differences between men and women in their behavioural patterns and those differences are still not strictly limited – the presentation of a desired and permitted social character of one sex (e.g. women) may be transformed into taking over the communication method of the opposite sex (e.g. men), through the attributes of femininity and masculinity. The continuum of human destinies, determined through growing up, maturing, development and entering emotional and sexual relationships, speaks in favour of the fact that the “other” me is through partnership also chosen on the basis of finding (or at least the illusion of finding) desirable personal characteristics projected in the character of the person one enters the emotional relationship with.

Language as an instrument of stigmatization of “normality” and legitimatization of trans activism

Stigmatization is an instrument of punishing who violate or threaten some social rules, and it is occasionally used, among other things, to regulate life a community.⁵ That is one of the forms of punishing individuals who violate some important social rules. Language as a form of labelling may serve as an implicit form of submission and manifestation of symbolic power (Vuković, 2012).

However, when it comes to the use of language in which “new normality” is introduced through, for example, refusing to call a pregnant woman a pregnant person, it is actually an attempt of stigmatization not because of the violation of social rules, but because of the legitimate expression of a political opinion. In that case, stigmatization is the violation of an essential social rule – freedom of expressing a political opinion and disagreement about the use of the language for ideological purposes. It clearly shows the absence of tolerance as one of the basic propositions of the civil society.

The very acronym TERF – trans-exclusionary radical feminists – has been coined by trans activists in order to denote feminists who debate and present counterarguments opposed to their ideological attitudes. This term is not a name feminists have given to themselves, as it was the case with some other terms in the earlier stages of feminism. In

⁴ Germaine Greer on Anti-feminists, Transgender and how Equality Feminism is not enough, December 1, 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=r1WFOoOGKaU>.

⁵ Stigmatization is defined as stamping or putting a stamp, while figuratively it means condemnation or defamation (Vujaklija, 1970, p. 909). Moreover, it is an act of unfair treatment of someone or something by expressing public disapproval: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/stigmatization>.

this way, particularly by using the term “trans-exclusionary”, trans activists wanted to underline the alleged intolerance of feminists, without confronting attitudes and arguments with them. A blatant example of intolerant behaviour of trans activists towards women is also their preventing the speech and disrupting the moment of silence in honour of the female victims in Orlando⁶.

Words are tools of the meaning that should be introduced carefully and cautiously; therefore, a “proper man” must always be on guard; he must take care of his words cannot be taken back, “just like the bullet going out of the gun barrel”, an even more so because every act and every word obligate the whole group that man belongs to because “*animals* are fastened by their *legs*, *men* bind themselves by their *tongues*” (Bourdieu, 1999, p. 23).

The feminists who debate with the arguments and requirements of trans activists find that the term TERF, together with other derogatory terms used mostly by male trans activists, is, in fact, a *misogynistic slur*. Another typical case of terminological stigmatization is the term *cis*. We believe that most women from general population are not even familiar with the fact that (according to trans activists) they are no longer *women* but only one of subtypes of women – so-called *cis-women*. The intended use of this term should point to the existence of women whose female sex (in biological terms) corresponds to their socially accepted gender, but that, apart from “cis-women”, there are also other types of women – for instance, trans women.

The introduction of the term “cis” is problematic, according to feminists, because the term “cis” is placed at the same level with the term “trans”, thus creating a new concept of a woman who is no longer a set of all attributes and biological characteristics of the female genotype and phenotype. In fact, this term introduces a new female identity and legitimizes new representatives of women (understood in that way) – men who feel like women. By creating new terminology in denoting female identity, an illusion is made about a *spectre* of female identity, where a woman does not even need to be determined by biological sex and experience.

Women’s refusal to use the imposed term “cis” is declared as hate speech and disrespect of human rights. The list of new terms for denoting a woman can be infinitely long, and that is why here *ideological linguistics* is at work, in which a seemingly harmless semantic question may endanger a substantial part of the legacies created so far in the struggles for women’s social equality.

Debates between feminists and trans activists

Different attitudes and conflicts of opinions between feminists and trans activists may be found on the internet, and here we will present their typical arguments. The first debate between feminist Meghan Murphy and trans activist, i.e. trans woman Julie Rei Goldstein, took place at Mount Royal University in Calgary in 2019. In the debate about whether trans activism negatively impacts women’s rights, trans activists Goldstein expresses the opinion,

⁶ Trans Activists Shut Down Speech, Disrupt Moment of Silence for LG Orlando Victims, 17 June 2016, <https://web.codedfilm.com.ng/download/transactivists-shut-down-speech-disrupt-moment-of-silence-for-lg-orlando-victims/LS0zV2M2LUhpa0Z6NA>.

inter alia, that trans rights and women's rights are not opposed but they directly supplement one another. Advocating against trans rights would destroy what feminists have achieved in their struggle for many decades – the right to body autonomy and freedom from discrimination based on biological essentialism, which are the foundations of feminism, as well as the principles on which trans activism relies. Contrary to the gender activist critique, according to which trans rights are based on feelings, misogynistic violence is founded on the perception of the society, and not on reproductive ability. Although she does not deny that the root of patriarchy is based on biology, Goldstein thinks that the way in which we are perceived in the society does not depend on the biological sex and that the possession of reproductive organs does not make someone seeing oneself like a woman safe from street violence, discrimination and unemployment.

In her presentation, feminist Murphy states that it is impossible to have a debate with the proponents of the *gender ideology*, trans activists who avoid determining and defining the terms clearly and coherently, which prevents communication. She says that sex refers to biology, and defines a man and a woman in the same way a man and a woman have been defined throughout history. Under gender she implies stereotypes and social roles imposed on men and women based on their sex, and she refers to it when speaking about masculinity and femininity, as well as to the ideal of the society about what men and women should be, what social norms should be respected, what jobs they should do, what they should like, how they should dress etc.⁷

In 2020, organized by the Women's Liberation Front, under the siege and attacks by trans activists and defended by the police, a conference was held in Seattle, Washington, under the name: *Fighting the New Misogyny: A Feminist Critique of Gender Identity*). The participants of the conference – Meghan Murphy), Saba Malik and Kara Dansky – criticized the “gender identity”, explaining why it did not exist, and listed the arguments for women's rights based on sex. In short, those arguments are: the idea that we are born with the same “gender identity” is not true because the difference between men and women is a material matter, i.e. a fact based on reality. Therefore, there is no “gender identity” and there are no grounds for its existence. The debate about sex is relevant because it constitutes the foundation of the feminist movement – whether a feminist analysis can be performed, and how (where the woman is the subject and the centre of such analysis) if women are pressurized into accepting the attitude that anyone can be a woman. The participants of the conference think that insisting that they should involve “trans” women in their work and activities actually does not allow women and girls to determine their own priorities and limits regarding their politics, manner of organization and safety. If sex does not exist, years-long subjugation of women in the past, based on their affiliation to the female sex, will be erased. New laws in which women are deleted from – for example, the Equality Act that is being considered in the US Congress, which removes sex as an entry, is a direct – are a direct assault against women. According to them, a federal law can either protect women and girls from millennium-long submission or protect self-proclaimed and undefined identities, but it is impossible to protect both at the same time. There are examples

⁷ Debate: Does trans activism negatively impact women's rights? March 22, 2019, <https://www.youtube.com/watch?v=-yawM1CRWxE>.

demonstrating that women using the words “man”, “woman”, “male” or “female” are more often dismissed from their companies because such manner of expression is considered politically incorrect. On the other hand, individuals (patients) must not ask, for example, if the doctor they want to see is (authentically) a man or a woman because, in that case, the healthcare institution might be sued by its employees (since the sex change is a trade secret). The participants of the conference warn against the harms caused to children through the abuse of their bodies, when even before adolescence they are subjected to surgeries and hormonal treatments. Young people’s receptiveness regarding experiments with terms and avatars, as well as potential experiments with the biological sex, will question the ability to reach maturity and form an independent personality in the future.

Feminists state that derogatory terms given to them by trans activists (e.g. TERE, bitches, witches etc.) are an expression of impermissible aggression of trans activists. The requirements that trans women (biological men who feel like women) should have access to women’s changing rooms, toilets or participate in women’s sports are also an aggressive attack by men that endangers female space. According to the participants of this debate, all these factors are *new misogyny* that differs from old misogyny by the fact that now men have dressed like women in order to proclaim themselves for the most marginalized group in the society. It is impermissible that trans persons (mainly men) should only state that they are women and then automatically get a paper verifying their new identity. It is not a matter of politics, left-wing, right-wing or feminism, but a matter that should concern all of us, particularly a matter of the protection of women’s endangered rights.

Conclusion

New terms are not only a way of denoting new phenomena or of distinguishing the old ones, but are often an instrument of excluding or stigmatizing undesirable opinions and of legitimizing a *new ideology*. That is how the creation of a *new typology of women* has an essential role of excluding in advance all those feminists’ attitudes that see sex as a biological fact, and gender as a social construct, thus ensuring the monopolistic position for the trans activists’ attitude determining both sex and gender as social constructs. It is particularly visible from the introduction of the term “cis” because its acceptance denies the fact that women are also determined by their sex (woman’s physiological and historical experience), which also erases the history of the woman’s unequal position in the society.

According to the arguments of feminists and trans activists, we have attempted to indicate that every relativization of sex, the introduction of new terms as determinants of new bio-social engineering in determining new ethics, leads to serious social controversies: if sex is also a “construct”, does it mean that we can all choose our sex and gender, at any moment throughout our lives? Should parents first determine our sex that would be confirmed or changed by the child at the age of four or five? Everyone may change their mind in adolescence, and then as middle-aged or elderly persons, even after getting married and having children, so does it mean that we can decide again whether we are men or women? Is female experience only a matter of ownership over female secondary characteristics or are experience and becoming a woman formed through a specific combination of the *biological* (physiological) and the *social* (cultural) in each individual experience?

A number of feminists advocate the concept that is irreconcilable with the concept of trans activists, believing that there is no dilemma – the so-called *circulus vitiosus* of sex and gender: sex is biologically determined, while gender is a social construct, and any kind of playing with sex and gender may have serious social consequences. This debate continues and its outcome may affect significantly not only the sociological theory, but also the future of the human society.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Bourdieu, P. (1999). *The Outline of a Theory of Practice: three studies on Kabyle ethnology*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. [In Serbian]
- Bourdieu, P. (2001). *The Rule of Man*. Podgorica: CID. [In Serbian]
- Debate: Does trans activism negatively impact women's rights? March 22, 2019. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=-yawMICRWxE>
- Debunking Myths about “Trans-Exclusionary Radical Feminism” (“TERF”), October 10, 2016. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=UafsVsUYTjI>
- Fighting the New Misogyny: A Feminist Critique of Gender Identity. February 6, 2020. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=voaYjKMw5rI>
- Germaine Greer on Anti-feminists, Transgender and how Equality feminism is not enough, December 1, 2015. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=r1WFOoOGKaU>
- Greer, G. (1970). *The Female Eunuch*. UK: MacGibbon & Kee
- Lerner, G. (1986). *The Creation of Patriarchy*. New York: Oxford University Press.
- Milić, A. (2001). *Sociology of the Family. Criticism and Challenges*. Beograd: Čigoja štampa. [In Serbian]
- Milić, A. (1998). Patriarchal Order, Revolution and Knowledge about the Position of Women in Serbia. In L. Perović (editor-in-chief) *Serbia in the 19th and 20th century modernizing processes. 2. Women's position as the measure of modernization*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije. [In Serbian]
- Ortner, Sh. (1983). Is Female to Male as Nature is to Culture?. In Ž. Papić, L. Sklevicky (eds.) *Anthropology of Women* (152–183). Beograd: Prosveta [In Serbian]
- Papić, Ž. (1989). *Sociology and Feminism*. Beograd: Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije. [In Serbian]
- Papić, Ž. (1997). *Sexuality and Culture: body and knowledge in social anthropology*. Beograd: Biblioteka XX vek. [In Serbian]
- Raymond G. Janice (1994). *The Transsexual Empire: the making of the she-male*. New York: Teachers College Press.
- Schmale, W. (2011). *A History of Masculinity in Europe (1450–2000)*. Beograd: Clio. [In Serbian]
- Šobot, A. (2014). *Gender Inequality in Serbia: a demographic viewpoint*. Beograd: Institut društvenih nauka. [In Serbian]
- Trans Activists Shut Down Speech, Disrupt Moment of Silence for LG Orlando Victims, 17 June 2016. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=3Wc6-HikFz4>

- Vuković, A. (2012). One Point of View on the Implicit Forms of Subordination as a Manifestation of Symbolic Power with Examples from Everyday Life. In M. Rašević, M. Marković (eds) *We Will Push the Boundaries* (215–226) Beograd: Institut društvenih nauka. Available at https://www.idn.org.rs/biblioteka/Pomeracemo_granice.pdf [In Serbian]
- Vuković, A. (2013). The Question of Women's Political Identity in Serbia and United States – one Comparison. *Sociološki pregled* 47 (2), 249–270. DOI: [10.5937/socpreg1302249V](https://doi.org/10.5937/socpreg1302249V) [In Serbian]
- Vujaklija, M. (1970). *Lexicon of Foreign Words and Expressions*. Beograd: Prosveta. [In Serbian]